

Шевченко Людмила Степанівна
*докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-291-6-22>

«COMPETITION ADVOCACY» ЧИ КОНКУРЕНТНЕ ПРОСВІТНИЦТВО?

Сучасна економічна конкуренція ведеться в умовах зниження передбачуваності поведінки економічних суб'єктів, еволюціонує у зв'язку з глобалізацією економічної діяльності. Новим вектором розвитку конкуренції є її перехід від симетричної, між гравцями з відносно однаковими ресурсами і ринковими можливостями, до асиметричної конкуренції. Поряд із войовничою конкуренцією набуває подальшого розвитку конкурентна співпраця. Світовим трендом є перехід від традиційної до цифрової конкуренції.

За таких умов будь-який підприємець, який працює у конкурентному середовищі, хоче розуміти природу економічної конкуренції, конкурентних переваг і конкурентоспроможності бізнесу, орієнтуватися у змінах, що відбуваються в конкуренції, уміти здійснювати конкурентний аналіз галузі, обґрунтовувати ступінь монополізації ринків та інтенсивність конкуренції. Особливої актуальності набуває конкурентне просвітництво, а в багатьох випадках – виховання конкурентів шляхом надання їм потрібної конкурентної інформації, формування конкурентних знань і суспільно відповідальної конкурентної поведінки.

У розвинених країнах світу цю функцію виконує *інститут адвокатування економічної конкуренції*, сформований ще в 1970-ті роки. Проте навіть зараз немає єдиного тлумачення поняття «competition advocacy», яке перекладається по-різному: «захист (адвокація, адвокатування) конкуренції», «непримусове сприяння конкуренції», «пропаганда конкуренції», «формування проконкурентної свідомості». Міжнародна мережа з питань конкуренції (International Competition Network – ICN) бачить свою місію у пропагуванні прийняття вищих стандартів і процедур у політиці конкуренції у всьому світі, а основну функцію – у забезпеченні конкурентних відомств розвинених країн і

країн, що розвиваються, практичними матеріалами з застосування антимонопольної політики. Члени організації мають змогу обмінюватися досвідом і підходами до ефективного вирішення проблем, що постають перед ними під час застосування правил економічної конкуренції. У рамках ICN створено 8 робочих груп, кожна з яких займається чітко визначеним колом питань у конкретній сфері компетенції Мережі. Серед таких груп: група з упровадження конкурентної політики; група з картелів; група з питань злиття; група із застосування антимонопольних приписів в окремих сферах [1].

В Україні відповідальними за належний стан економічної конкуренції є Антимонопольний комітет України (АМКУ) та Державна регуляторна служба. Основними напрямками роботи цих органів у сфері адвокатування конкуренції на внутрішньому ринку України є: проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи через систематичні заходи, зустрічі й конференції, пов'язані з обговоренням стану економічного середовища в конкретних галузях ринку. До цього напрямку включають також роз'яснювальну роботу з населенням, популяризацію законодавчих нововведень, опитування населення щодо актуальних проблем, пов'язаних зі здоровою конкуренцією на ринку тощо; оцінку впливу на конкуренцію прийнятих регуляторних актів, що являє собою перевірку рішень і проєктів державних органів і нормативних актів місцевого самоврядування, які безпосередньо впливатимуть на стан конкуренції між суб'єктами господарювання [2]. Основними «споживачами» таких послуг є: суб'єкти господарювання, урядові установи, політичні та громадські організації, політики, які потребують консультацій із конкурентної економічної політики та конкурентного (антимонопольного) права.

Утім, держава не може залишатися єдиним суб'єктом просвітницької діяльності щодо розвитку конкурентної економіки. Важливу просвітницьку функцію мають відігравати *організації роботодавців і підприємців*. Так, у «Маніфесті роботодавців України» зазначено, що одним із завдань організації є реалізація ефективної антимонопольної політики держави з метою встановлення конкурентних правил роботи на ринках природних монополій (передусім ринки електроенергії, природного газу, залізничних перевезень, портових послуг тощо). У складі Федерації роботодавців України діє Комітет торговельного захисту національного товаровиробника та конкурентної політики. Серед його завдань є просвітницькі, пов'язані з роз'ясненням форм і методів ефективного захисту від недобросовісного імпорту; вдосконаленням законодавства в сфері торговельного захисту. Комітет з питань захисту

бізнесу та прав власності має на меті суттєве поліпшення бізнес-клімату в Україні і своєю діяльністю пропагує цей напрям [3].

Не менш вагомі завдання з конкурентного просвітництва покладаються на *саморегульвні організації бізнесу*. Асоціацію бізнесу вважають саморегульвною організацією, якщо її учасники делегували їй право на виконання таких функцій: розроблення системи правил і стандартів ділової практики; моніторинг за дотриманням цих стандартів і правил; вироблення й застосування системи санкцій за порушення правил; формування власної процедури позасудового вирішення спорів як між членами асоціації, так і з аутсайдерами (насамперед зі споживачами). Метою організацій саморегулювання є зазвичай представництво й захист інтересів ділової спільноти (галузевого бізнесу або бізнесу загалом) у взаєминах із державою та іншими громадськими силами. Утім, серед причин бути членом саморегульвної організації є й суто «просвітницькі»: отримання консультаційних послуг компаніями-членами, можливість навчання їх персоналу, організація освітніх публікацій у ЗМІ та мережі Internet; проведення семінарів і тренінгів для потенційних клієнтів; інформаційний обмін (надання всім учасникам асоціації нових даних про технології, зміни в законодавстві, розвиток галузі і т. д.) [4].

Конкурентне просвітництво має залишатися напрямом діяльності *консалтингових і юридичних фірм*. Конкурентний консалтинг уже певний час розвивається як самостійна наука, навчальна дисципліна та професійна підприємницька діяльність бізнес-консультантів. Об'єктом їхніх досліджень і практичних дій є підготовка управлінських рішень щодо формування та реалізації конкурентної стратегії організації (фірми), її функціонування й розвитку в конкурентному середовищі, застосування норм конкурентного законодавства та захисту від недобросовісної конкуренції, зловживання монопольним становищем або узгоджених дій та ін. «Просвітницький» напрям роботи представлений наданням клієнтам професійних порад щодо використання методів конкурентної діагностики, одержання та аналізу різнобічної інформації про реальних і потенційних конкурентів бізнес-організації, ринкову політику, визначення рівня конкурентоспроможності фірми на національному та світовому ринку; навчанням менеджерів технологіям прогнозування конкурентного середовища. Фахівці юридичних фірм спеціалізуються на консультуванні з питань конкурентного права, зокрема застосування норм антимонопольного/конкурентного законодавства.

У багатьох закордонних корпораціях створено *внутрішні консультативні підрозділи*, які у своїй діяльності спираються на корпоративні системи збору та аналізу конкурентної інформації. Усі вони використовують аналітичний інструментарій економічної науки (насамперед економічного аналізу та статистики) для: одержання, опису та оцінювання найбільш значущих економічних даних (економічної інформації) стосовно конкурентів, виявлення ключових закономірностей конкуренції в галузі, на національних і міжнародних ринках, їх пояснення та інтерпретації в процесі прийняття управлінських рішень; прогнозування розвитку конкуренції, у тому числі у віддаленому майбутньому (конкурентний форсайт); консультування з питань поточного і прогнозованого стану економіки. Важливо, що система внутрішньої конкурентної аналітики включає не тільки діагностику поточної конкурентної ситуації в галузі й на ринку, а й предиктивну аналітику з метою випередження подій, яку дедалі частіше називають новою підривною технологією та конкурентною перевагою підприємств. 90% компаній зі списку Fortune 500 з цією метою використовують конкурентну розвідку, а інші підприємства, великі й малі, поступово визнають її важливість для прийняття управлінських рішень [5]. Надалі конкурентні знання поповнюють корпоративну інформаційну систему і обов'язково поширюються серед менеджерів і співробітників фірм. Форми просвітництва можуть бути різними – від короткострокових тренінгів для працівників до створення корпоративних університетів, що надають різнобічні бізнесові знання своїм здобувачам.

Нарешті, ефективними «просвітниками» у сфері конкуренції були й є *експертно-аналітичні центри та університети*. Як зазначають Л. І. Федулова і О. С. Марченко, у світовій практиці аналітичне середовище презентує себе як впливова інституція, а експертно-аналітичні організації мають назву «мозкових центрів», або «фабрик думок» (think tanks) [6]. Що ж до закладів вищої освіти, то їхньою очевидною конкурентною перевагою є не просто викладання конкуренто-орієнтованих навчальних дисциплін (наприклад, «Конкурентоспроможність бізнесу», «Конкурентний бізнес-консалтинг», «Конкурентне право»), а розроблення та використання власної наукової методології досліджень і бізнес-консультування (надання науково-експертних висновків).

Література:

1. Міжнародна мережа з питань конкуренції. URL: <https://amcu.gov.ua/napryami/mizhnarodna-diyalnist/mizhnarodna-spivprasya-u-galuzi-konkurenciyi/mizhnarodna-merezha-z-pitan-konkurenciyi>.
2. Нікітенко Р. Адвокатування економічної конкуренції в Україні. URL: https://zib.com.ua/ua/142621-advokativannya_ekonomichnoi_konkurencii_v_ukraini.html.
3. Офіційний сайт Федерації роботодавців України. URL: <https://fru.ua/ua>.
5. Романович Д. Гільдії якості: чому контроль конкурентами ефективніший за державний. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/7/662657>.
6. Mehrotra M. Competitive Intelligence: Myths vs. Realities. URL: <https://www.contify.com/resources/blog/competitive-intelligence-myths-vs-realities>.
7. Федулова Л. І., Марченко О. С. Тенденції розвитку експертно-аналітичного середовища в Україні. *Економічна теорія та право*. 2019. № 1 (36). С. 57–72. DOI: <http://dx.doi.org/10.31359/2411-5584-2019-36-1-57>.